

[0927] As-ferlikingen as konstruksjes

Frits van der Kuip

In Frisian, as in English or Dutch, as-similes of the type (sa) Adj as N may appear in several ways. Either the noun, as the element of comparison, still has its literal meaning (e.g. sa skier as in doffert, lit. 'as greyish as a male pigeon'), or it has lost it (e.g. sa skier as Yfke, lit. 'as greyish as Yfke [a girl's name]'), or it lacks any meaning (e.g. sa skier as ien, lit. 'as greyish as anyone'). Nevertheless, in all three cases language users have no doubts about the meaning of these similes. They all share the same meaning: 'very greyish'.

This article tries to illustrate that the intensive meaning of an as-simile is not primarily situated in the constituents, but rather in the construction, the frame itself. This construction, with its special meaning, must somehow be stored in the mental lexicon together with all individual conventionalized as-similes. Otherwise, there is no explanation as to why weird similes like sa blau as in banaan (lit. 'as blue as a banana', meaning 'very blue') are possible and understandable.

1 Yntroduksje

Yn it Frysk kin men sinnen tsjinkomme lykas

- (1) De ko dy is sa goed as wat (W. Altena, *De laitsjende wierheid* 65, 1990).
- (2) De jonge wie sa goed as ien (P. Akkerman, *Lytse optocht* 201, 1975).

Yn beide sinnen wurdt mei in ferliking oantsjut dat by it objekt fan ferliking (*de ko*, *de jonge*) in eigenskip (*goed*) yn hege mjitte of yntinsiteit oanwêzich is: de ko is yn en yn goed, de jonge wie tige goed.

It giet hjir om *as-ferlikingen*, ferlykjende siswizen fan it type (*sa*) Adj as N. Yn sokke ferlikingen wurdt trochstrings ferwiisd nei de konkrete, waar-nimbere wrâld om ús hinne, bygelyks *sa grien as gers* ('tige grien'), *sa lek as in tjems* ('tige lek'). Dêr kin men jin wat by foarstelle: it ferlikingsobjekt X is grien krektlyk as gers dat is, X lit focht troch krektlyk as in tjems dat docht. Soks kin men lykwols net betinke by in ferliking mei it abstrakte *wat* of *ien*. Men kin net sizze: X is Adj krektlyk as wat of as ien. En dochs is de betsjutting ('tige Adj') net oars as by dy ferlikingen mei konkrete saken.

Us Wurk, jiergong 65 (2016), s. 40-56

Yn dit artikel¹ wol ik neier yngean op de semantyk fan de ferliking *sa Adj as N* yn it Frysk. It materiaal is helle út it *Frysk Hânwurdbboek* (Fr.W. 2008). Der is net sa folle skreaun oer *as*-ferlikingen, sa't Moon (2008:3) opmerkt, mar wol genôch om de Fryske kasus te ferlykjen mei yn alle gefallen befiningen út de Angelsaksyske literatuer.²

Paragraaf 2 jout in koart oersjoch fan de gongbere terminology binnen de leksikology oangeande *as*-ferlikingen. Yn paragraaf 3 wurdt de gearstalling fan it ûndersykskorpus ferantwurde. Paragraaf 4 folget mei de beskriuwing fan dat korpus. Paragraaf 5 giet neier yn op de fraach wannear't in útdrukking idiomatysk neamd wurdt. Yn paragraaf 6 wol ik mei de boppe-neamde abstrakte ferlikingen yn de sinnen (1-2) derop útkomme dat de betsjutting net yn de ynhâld, mar suver en allinne yn de konstruksje fan de ferliking sit.

2 Terminology

Yn de Fryske en Nederlânske leksikology³ brûke wy de termen *ferlykjende siswize / vergelijkende zegswijze* en *as-ferliking / als-vergelijking*. Dútske leksikologen hawwe it oer in *komparativer Phraseologismus* of in *phraseologischer Vergleich*, wylst yn it Ingelsk de term *simile* gongber is (Burger et al. 2007:5). It Dútsk hat ek de term *komparativer Phrasem* (Burger 2015:56). Yn it Ingelsk komme njonken *simile* foar itselde fenomeen noch ferskate spesifikere beneamingen foar. Moon (2008:4) neamt *stock similes, idiomatic similes, familiar similes, frozen similes* and

1. Mei tank oan Eric Hoekstra (Fryske Akademy, KNAW) foar it lêzen fan in eardere ferzje.
2. By myn witten is der net in beskriuwing fan in Nederlânsk korpus fan *as*-ferlikingen. Wol haw ik sjoen oft de Fryske ferlikingen ek Nederlânske wjergaders hawwe. Men kin jin nammentlik ôffreegje hoe unyk oft dy Fryske ferlikingen binne. Lykas bekend binne idiomatyske útdrukkingen faak wiidferspraat. Piirainen (2012:502f) tekenet bygelyks de *as*-ferliking *honger hawwe as in wolf* op foar 32 Europeeske talen. Mar fansels hawwe net alle útdrukkingen yn in taal wjergaders yn oare talen. Sels tusken nau oaninoar besibbe talen as it Frysk en it Nederlânsk kinne frijwat ferskillen bestean. As wy foar de *as*-ferlikingen yn it Fryske korpus wjergaders sykje yn it leksikon fan it Nederlânsk (Van Dale), dan binne dy der mar foar sawat de helte.
Resinte publikaasjes oer Fryske data, Noardfryske wol te ferstean, binne Århammar (2009) oer ferlikingen op it mêd fan lilkens en de bisten, minsken en dingen dêr't lilkens mei ferbûn wurdt, en Faltings (2012) oer de bisten dêr't eigenskippen mei ferlike wurde.
3. Ik skriuw *leksikology* ynstee fan *fraseology*. De fraseology, dy't him dwaande hâldt mei de fêste ferbiningen yn it leksikon fan in taal, is ien fan de subdisiplines fan de leksikology.

institutionalized similes. Norrick (1986:39), dy't de term *stock simile* brûkt, ferstiet dêrûnder *as*-ferlikingen '(..) which regularly recur in the texts of a linguistic community.' Sels hat Moon it oer *conventionalized as-similes*, koartwei *as-similes*. Yn neifolging fan Moon wurdt yn dit artikel de term *as-ferliking* brûkt.

As-ferlikingen wurde faak omskreaun yn termen fan de klassike retoarika. Yn de sin 'X is (sa) Adj as N' is it ferlikingsobjekt X it *primum* of *comparandum*, N it *secundum* of *comparatum* en Adj it *tertium comparationis*. Yn de Dútske leksikology wurde ûnder oaren de termen (i) *Vergleichsobjekt* of *Vergleichsempfänger*, (ii) *Vergleichsmaß* of *Vergleichspender* en (iii) (ûnfertaald) *tertium comparationis* brûkt (Burger 2015:56). Norrick (1986) praat oer (i) *object*, (ii) *vehicle* en (iii) *tertium*, dat ek basearre is op de klassike retoarika.

Moon (2008:4) brûkt syntaktyske termen, te witten '(as) ADJECTIVE as NOUN GROUP'. Dêr slút dit artikel him by oan, omdat de *as*-ferliking besjoen wurde sil yn it ramt fan de konstruksjegrammatika. De *as*-ferliking is part fan de konstruksje [NP₁ - V_{cop} - (sa) - A - *as* - NP₂].⁴ Dêryn is NP₁ it ferlikingsobjekt X dêr't in eigenskip (Adjektyf) oan takend wurdt dy't troch it bynwurd fan ferliking *as* taskreaun is oan NP₂.

3 Gearstalling fan it ûndersykskorpus

It korpus is basearre op it *Frysk Hânwurdboek* (Fr.W. 2008), dat in beskriuwing jout fan it Frysk út de hiele tweintichste iuw. Yn dat wurdboek binne yn totaal 1157 *as*-ferlikingen opnommen. Lykwols binne net al dy ferlikingen like gongber en fan guon kin men jin sels ôffreegje oft it net tafallige foarming fan kreative skriuwers binne. Telt men yn de Fryske taaldata-bank (TDB Frysk, 25 miljoen wurden) allinne de *as*-ferlikingen mei in frekwinsje fan fjouwer of mear, dan komt men út op in tal fan 165. Mei in frekwinsje fan trije of mear komt men út op 208. Dat is sa likernôch itselde tal as dat it korpus fan Moon (2008) hat. Hja basearret har op de Bank of

4. *As*-ferlikingen komme ek yn kombinaasje mei adverbiaal brûkte adjektiven foar. Fansels is V dan gjin keppeltiidwurd. Sjoch de sinnen (21-22) en (28-29) yn paragraaf 6 en de folgjende foarbylden:

- (a) Sa bliid as in protter stapten se de sânwei wer del (A. Brouwer, *Siderius de Granaet* 179, 1943).
- (b) Dan rint er wer sa bryk as in hispel (H. Goinga, *Thús is de maggi* op 10, 1981).

US WURK LXV (2016)

English (mei 4,5 miljard wurden 180 kear sa grut as de Fryske taaldatabank) en telt 228 *as*-ferlikingen mei in frekwinsje fan fjouwer of mear.⁵

4 *Beskriuwing fan it ûndersykskorpus*

4.1 *De adjektiven en nomina yn de as-ferlikingen neffens semantysk type*

Yn de ynliding hâlde ik út dat yn ferlykjende siswizen trochstrings oan de konkrete, waarnimbere wrâld om ús hinne referearre wurdt. Datselde sjocht men yn it Ingelsk (Moon 2008) en dat docht ek bliken út de yn noat 2 oanhelle artikels oer *as*-ferlikingen yn it Noardfrysk. Hjirûnder folget in beskriuwing fan it Fryske korpus. Lykas Moon dien hat foar har beskriuwing fan it Ingelske korpus, meitsje ik gebrûk fan de universele semantyske kategoryen sa't dy omskreaun binne yn Dixon (1991:76-79).

By de adjektiven ûnderskiedt Dixon tsien semantyske typen. De earste fiif kinne rekkene wurde ta direkt waarnimbere eigenskippen: DIMENSION (bgl. *narrow, short*), PHYSICAL PROPERTY (bgl. *heavy, ill, strong, sweet*), SPEED (bgl. *slow, sudden*), AGE (bgl. *modern, old*), COLOUR (bgl. *black, golden*). De oare fiif binne minder konkreet of hielendal abstrakt: VALUE (bgl. *curious, important, lovely*), DIFFICULTY (bgl. *easy, tough*), QUALIFICATION (bgl. *definite, likely, possible, usely, wrong*), HUMAN PROPENSITY (bgl. *angry, clever, eager, fond, happy, unsure*) en SIMILARITY (bgl. *different, similar*).

Yn it Fryske korpus fan *as*-ferlikingen bestiet de mearderheid (105 fan 208) út ferlikingen mei in adjektyf fan it type PHYSICAL PROPERTY (bgl. *sa bitter as galle, sa bryk as in hispel, sa fet as modder, sa mislik as in kat, sa smoarch as in tjirk, sa stiif as in planke*), allegear direkt waarnimbere eigenskippen. Dêr kinne noch oan tafoege wurde de *as*-ferlikingen mei adjektiven fan it type DIMENSION (bgl. *sa plat as in dûbeltsje*), SPEED (bgl. *sa fluch as wetter*), AGE (bgl. *sa âld as de wrâld*) en COLOUR (bgl. *sa blank as in nût, sa blau as de loft, sa bleek as in wytling, sa griis as in doffert, sa read as fjoer*), 41 yn totaal. Dêrfan binne der 28 mei adjektiven fan it type COLOUR. Mei-inoar foarmje de groepen mei waarnimbere eigenskippen goed 70% fan it totale korpus.

Moon (2008:8) hat foar it Ingelske korpus deselde útkomst:

‘(..) over 70% contain adjectives referring to colour or general physical properties (not necessarily directly perceived), dimension, speed, or age.’

5. Men wit net oft der yn it Frysk net noch folle mear *as*-ferlikingen mei in frekwinsje fan fjouwer (of mear) wêze soene as de databank like grut as dy fan it Ingelsk wie.

US WURK LXV (2016)

De eigenskipswurden yn *as*-ferlikingen referearje dus foar it grutste part oan direkt waarnimbere eigenskippen. Mar likegoed kinne eigenskipswurden fan oare semantyske typen ek ûnderdiel fan in *as*-ferliking wêze, lykas DIFFICULTY (bgl. *sa lestich as in hanfol flieën*), QUALIFICATION (bgl. *sa suver as de lear*), VALUE (bgl. *sa kreas as in krúsbei*) of HUMAN PROPENSITY (bgl. *sa bliid as in protter*, *sa dwers as in baarch*, *sa fûl as in foarke*, *sa grutsk as in pau*, *sa nijsgjirich as in hin mei in glêzen gat*, *sa trou as goud*).

Foar de nomina neamt Dixon fiif semantyske typen. It earste type, CONCRETE, is wer ûnderferdield yn de subtypen HUMAN (bgl. *company*, *lady*, *uncle*), ANIMATE (bgl. *horse*), PARTS (bgl. *foot*, *piece*), INANIMATE (bgl. *grass*, *shade*, *wind*), ENVIRONMENT (bgl. *air*, *hill*, *oil*, *stone*) en ARTEFACTS (bgl. *building*, *table*).

De oare fjouwer typen binne minder konkreet of hielendal abstrakt. It type ABSTRACT is ûnderferdield yn de subtypen TIME (bgl. *future*, *moment*), PLACE (bgl. *edge*, *north*), QUANTITY (bgl. *amount*, *length*), VARIETY (bgl. *shape*, *type*), LANGUAGE (bgl. *sound*, *word*) en noch in groep mei algemiene abstracte termen (bgl. *idea*, *result*, *unit*). Fierders ûnderskiedt Dixon de typen STATES (and PROPERTIES) (bgl. *ability*, *joy*, *strength*), ACTIVITIES (bgl. *decision*, *game*, *sale*, *whipping*) en SPEECH ACTS (bgl. *description*, *question*, *talk*).

It grutste part fan de nomina yn de *as*-ferlikingen fan it Fryske korpus ferwiist nei de konkrete wrâld om ús hinne (189 fan 208). *As*-ferlikingen mei in nomen fan it subtype ANIMATE komme it measte foar (63). It giet benammen om bisten út de direkte omjouwing, sawol nuttige (bgl. *sa nuet as in ein*, *sa ûnwennich as in hûn*, *sa glêd as in iel*, *sa dom as in okse*) as skea-like (bgl. *sa earm as in lús*, *sa machtich as de miggen*, *sa taai as in murd*, *sa fet as in slak*). Dat yn it korpus it meast nei de bistewrâld ferwiisd wurdt, docht jin gjin nij. Ut de leksikology is it bekend dat it yn sprekwurden en útdrukkingen optilt fan de oantsjuttingen fan bisten en is allyksa nei foaren brocht dat de metafoaryk fan de bistewrâld foar it minsklike hâlden en dragen in wichtige rol spilet (Dobrovol'skij & Piirainen 1997:158f). *As*-ferlikingen mei konkrete nomina fan it subtype ENVIRONMENT (bgl. *sa geil as bûter*, *sa earlik as goud*, *sa geef as kryt*, *sa dom as oalje*, *sa glêd as sjippe*) en ARTEFACTS (bgl. *sa slop as in dweil*, *sa fêst as in hûs*, *sa stiif as in kroade*, *sa gek as in sint*) binne ek rom fertsjintwurdige (46 resp. 42). Folle minder komme *as*-ferlikingen mei nomina fan it subtype INANIMATE foar (21), troch Dixon wer ûnderferdield yn FLORA (bgl. *sa drûch as hop*, *sa kreas as in krúsbei*) en CELESTIAL/WEATHER (bgl. *sa swart as de nacht*, *sa helder/kear as de sinne*). Ta beslút is der noch in espeltsje *as*-ferlikingen mei nomina

US WURK LXV (2016)

fan de subtypen HUMAN (bgl. *sa bliid as in bern, sa brutaal as de beul*) en PARTS (bgl. *sa hurd as in bonke, sa taai as hier*) (11 resp. 6).

De ferskillen mei it Ingelske korpus binne fannijs lyts. Moon (2008:8) jout gjin dúdlike sifers, mar ferliket har korpus mei dat fan Norrick út 1986:

‘(..) 38% of vehicles refers to animals, 19% to plants and other natural products, and 14% to artefacts, clothing, buildings and so on. In comparison, my own set of corpus-attested similes has slightly fewer with creatures, more with artefacts and the natural environment.’

Dat falt allegear yn de kategoryen ANIMATE, INANIMATE, ENVIRONMENT en ARTEFACTS, by Norrick mei-inoar 71%. Yn it Fryske korpus komme dy kategoryen mei-inoar út op 172 fan 208, oftewol 82,7%. Lykas yn it Ingelsk ferwize de nomina yn *as*-ferlikingen dus foar it grutste part nei de konkrete wrâld om ús hinne. Mar dat nimt net wei dat nomina fan oare semantyske typen ek diel útmeitsje kinne fan in *as*-ferliking, lykas ACTIVITIES (bgl. *sa drok as fleanen*) of STATES (bgl. *sa stil as de dea*).

Wy kinne no konkludearje dat:

- a. de konstruksje fan de *as*-ferliking yn it Frysk op fierhinne deselde wize ynfolle wurdt as yn it Ingelsk,
- b. it yn *as*-ferlikingen yn prinsipe net útmakket ta hokker semantysk type oft de adjektiven en nomina hearre.

4.2 Echte en yntinsivearjende ferlikingen

Ferlikingen mei de foarm *sa Adj as N* kinne (i) echte ferlikingen wêze en (ii) yntinsivearjende ferlikingen. Yn (i) giet it suver en allinne om de ferliking, wylst yn (ii) de yntinsivearjende betsjutting foarop stiet en it ferlykjen op de eftergrûn rekke is of alhiel net mear ta de saak docht (sjoch fierder paragraaf 6). Yntinsivearjende ferlikingen wurde trochstrings *as*-ferlikingen neamd, wylst echte ferlikingen gewoanwei ferlikingen hjitte. In foarbyld fan in echte ferliking stiet yn de folgjende sin.

- (3) De boppeste baan yn de âlde flagge is oranje, mar yn de nije flagge is dy sa read as bloed.

Dy sin kin gewoan parafrasearre wurde as: de baan yn de nije flagge is net oranje, mar hat deselde kleur read as dy't bloed hat. Oars is dat yn sin (4).

- (4) Hy wurdt sa read as bloed, sa bot skammet er him.

US WURK LXV (2016)

Yn sin (4) hawwe wy te krijen mei in yntinsivearjende ferliking: de hyfiguer kriget wol in reade kleur, te ferlykjen mei it read fan bloed, mar de eigentlike betsjutting fan dy sin is dat er tige read wurdt. Kwa betsjutting is der gjin ferskil mei de folgjende sin.

(5) Hy wurdt sa read as wat, sa bot skammet er him.

Merk op dat yn in echte ferliking it ferlikingswurd *as* ferfongen wurde kin troch *like*, wylst dat yn in yntinsivearjende ferliking net echt wol.

(6) De boppeste baan yn de âlde flagge is oranje, mar yn de nije flagge is dy like read as bloed.

(7)? Hy wurdt like read as bloed, sa bot skammet er him.

(8)* Hy wurdt like read as wat, sa bot skammet er him.

Wat fierders opfalt, is dat deiktysk brûkte determinearders gjin fersterkjende parafrase taseane. Yn de sinnen (9-11) wurdt mei sokke determinearders nei spesifike gefallen ferwiisd en hat men te krijen mei in echte, net-fersterkjende ferliking.

(9) Hy is sa sterk as dy bear (= like sterk).

(10) Hy is sa sterk as har bear (= like sterk).

(11) Hy is sa sterk as de bear fan buorman (= like sterk).

Yn sin (12) wurdt de net-deiktyske determinearder, it ûnbeskate lidwurd *in*, brûkt en dêrmei nei in algemiene kategory ferwiisd. De ferliking is dan fersterkjend.

(12) Hy is sa sterk as in bear (= tige sterk).

Yn de measte yntinsivearjende ferlikingen of *as*-ferlikingen giet oan it nomen it ûnbeskate lidwurd *in* foarôf (bgl. *sa iverich as in bij*), of gjinnent as it om in stofnamme of in kollektivum giet (bgl. *sa earlik as goud*, *sa flau as luzen*). Der wurdt ferwiisd nei de kategory bijen, goud, luzen yn it algemien, net nei ien beskate bij, in beskaat stik goud of beskate luzen.

Soms komt yn *as*-ferlikingen it beskate lidwurd *de* of *it* foar. Foarbylden binne *sa âld as de wei nei Rome*, *sa brutaal as de beul*, *sa dreech as de 119^e psalm*, *sa stil as de dea*, *sa wiis as it stêdhûs fan Bremen*. It beskate lidwurd is yn prinsipe in deiktysk brûkte determinearder. Yn de foarbylden wurdt dan ek sa te sjen nei spesifike gefallen ferwiisd. Der is mar ien fan (de wei nei Rome, de 119^e psalm, de dea, it stêdhûs fan Bremen) of men ken der mar ien fan (de pleatslike beul) dy't sa âld, sa brutaal, sa dreech, sa stil, sa wiis is. Nettsjinsteande dat der mar ien spesifyk eksimplaar oanwiisd wurdt,

US WURK LXV (2016)

is dat iene eksimplaar wol it toanbyld fan de eigenskip dy't deroan taskreaun wurdt. It giet net sasear om dat iene spesifike eksimplaar of gefal, mar om de eigenskip dêr't dat iene eksimplaar of gefal par excellence symboal foar stiet. De ferliking is yn dit gefal fersterkjend.

Wat soortgelikens sjogge wy wannear't it nomen in namme is. Yn sin (13) wurdt ferwiisd nei in spesifike besteande persoan mei de namme Wytse en hat men te krijen mei in echte ferliking. Yn sin (14) wurdt nei de Bibel-ske figuer Job ferwiisd dy't bekend stiet om syn sprekwaardlike earmens en is de ferliking fersterkjend.

(13) Jelle is sa earm as Wytse (= like earm).

(14) Jelle is sa earm as Job (= tige earm).

Opmerklik is noch dat guon *as*-ferlikingen ferwize nei persoanen dêr't wy net (mear) fan witte wa't se binne of wiene. Sa hat it Ingelsk de ferliking (*as*) *happy as Larry* (Moon 2008:5) en it Frysk *sa goar as Yfke, sa skier as Yfke* en noch oaren mei *Yfke*. Yn paragraaf 6 komme sokken wiidweidiger oan 'e oarder.

4.3 De *as*-ferlikingen neffens graden fan figuerlikens

As-ferlikingen binne semantysk net yngewikkeld. Yn *as*-ferlikingen wurdt it adjektyf yntinsivearre troch de ferliking mei it nomen. *Sa Adj as N* betsjut net mear of minder as 'tige Adj'. Lykwols, foar in mear nuansearre beskriuwing wol ik lykas Moon (2008) te seil gean op Norrick (1986). Dy ferdielt *as*-ferlikingen yn trije subtypen neffens graden fan figuerlikens: letterlik, metafoarysk en ynkongruënt.

4.3.1 Letterlik

Yn letterlike *as*-ferlikingen hâldt it adjektyf syn primêre, meast letterlike of konkrete betsjutting. Twatredde fan it korpus bestiet út sokke ferlikingen. Foarbylden: *sa glêd as sjippe*, *sa wyt as snie*, *sa plat as in dûbeltsje*. It ferlikingsobjekt X hat deselde primêre eigenskip as it nomen dêr't it mei ferlike wurdt: X is glêd en sjippe is glêd, X is wyt en snie is wyt, X is plat en in dûbeltsje is plat.

4.3.2 Metafoarysk

Yn metafoaryske *as*-ferlikingen hat it adjektyf yn relaasje ta it nomen in letterlike betsjutting, mar yn relaasje ta it objekt X in metafoaryske. Yn it korpus komme sa'n tritich foar. In foarbyld is *sa read as in kraal*. It ferlikingsobjekt X hat net deselde eigenskip as it nomen dêr't it mei ferlike

US WURK LXV (2016)

wurdt: X is read fan politike kleur en in kraal (< *koraal*) is read fan natuerlike kleur. In oar foarbyld is de ferliking *sa skerp as in skearmes*. It ferlikingsobjekt X is skerp yn de figuerlike sin fan dat X him pynlik en ûnfreonlik uteret en in skearmes is skerp yn de letterlike sin fan dat it goed snijt.

Guon *as*-ferlikingen fan it letterlike type kinne ek fan it metafoaryske type wêze. In foarbyld is *sa drûch as hop*. Dat kin gewoan letterlik brûkt wurde en hat dan de lêzing: X is drûch en toar en hop is dat ek. Wurdt it metafoarysk brûkt, dan hat it de lêzing: X is drûch yn de figuerlike sin dat X ferfeelsom, net nijsgjirich, net boeiend is en hop is drûch yn de letterlike sin dat it toar is.

4.3.3 Ynkongruïnt

Yn ynkongruïnte *as*-ferlikingen ferwiist it adjektyf nei in eigenskip fan it objekt X, mar net nei ien fan it nomen. Yn it korpus komme sa'n fjirtich foar. Foarbylden: *sa flau as luzen*, *sa gek as in sint*, *sa goed as bôle*, *sa kreas as in krúsbei*, *sa sleau as potstro*. It ferlikingsobjekt X hat in eigenskip dy't it nomen dêr't it mei ferlike wurdt, net hat: X is flau, gek, goedhertich, kreas, sleau, mar is in lús flau, in sint gek, in bôle goedhertich, in krúsbei kreas of potstro sleau? Dizze ferlikingen binne absurd, bizar, soms humoristysk, iroanysk (*sa ticht as in gatsjepanne*), lykje soms inkeld basearre te wêzen op rym (*sa sleau as potstro*) of alliteraasje (*sa kreas as in krúsbei*) en dochs brûke wy se yn ús deistige taal probleemleas en sûnder misbegryp as fersterkjende ferlikingen.

Guon ynkongruïnte *as*-ferlikingen meie hjoed-de-dei absurd lykje, mar kinne wol in letterlike oarsprong hawwe. In mooglik foarbyld is *sa wurch as in maits*. Dy *as*-ferliking hat yn de TDB Frysk de heechste frekwinsje, men soe sizze, leit de Friezen suver foar yn de mûle, mar de fraach is oft de moderne taalbrûker, dy't net mear tichteby de natuer libbet, wol wit hoe't maitsen harren bewege. Dat wie al bekend yn de 17^e iuw. Neffens it WNT (sv *made II*) wie in maits '(..) een toonbeeld van langzaamheid gesteld tegenover een aal.' Faltings (2012:118), dy't de ferliking optekenet foar it Noardfrysk, Nederdútsk en Súdjuysk, tinkt dat dy ûntstien is út it gebrûk om winterdeis woarsten en spek yn de skoarstien te bewarjen: by waarmer waar yn de maitiid koene dan yn de restanten miggemaitsen krûpe, en om fêst te stellen oft dy dêryn sieten, kloppe men mei in mês op it fleis sadat de maitsen derút foelen en '(..) charakteristischerweise schwerfällig und orientierungslos umherkrochen.'

5 *Idiomatisiteit*

Wannear't *as*-ferlikingen op grûn fan de ôfsûnderlike ûnderdielen kwa semantyk ûnfoarsisber binne of wurden binne, dus net (mear) komposysjoneel, dan wurde se troch leksikologen rekkene ta de idiomatyske útdrukkingen. Norrick (1986:45):

‘(..) the relation between the vehicle and the tertium of a stock simile may lack any obvious motivation whatsoever, in which case the simile counts as idiomatic.’

Dobrovol'skij & Filipenko (2007:719) hantearje ek de eask fan net-komposysjonaliteit:

‘(..) If the comparatum (..) is a standard, in a certain sense even prototypical basis of comparison, the whole expression looks regular and compositional. If the comparatum is absolutely arbitrary and cannot be considered a prototypical example of the given property (..), the whole expression is likely to be understood as an idiom.’

Allinne ynkongruïnte *as*-ferlikingen wurde yn dizze optyk dus ta de idiomatyske útdrukkingen rekkene. Dêr kin tsjin ynbrocht wurde dat letterlike *as*-ferlikingen ta in hichte ek net-komposysjoneel binne, en dus idiomatysk neamd wurde meie. Nim bygelyks de ferliking *sa read as bloed*. Dêryn giet it yn it foarste plak net om bloed, dat read is, ek al is dêr in letterlike ferwizing nei, mar om in hege graad fan readens. Dy yntinsiteit kin op himsels net foarsein wurde út it feit dat it om bloed giet en dat dat read is. Moon (2008:31) seit dêroer:

‘(..) The idiomaticity of similes is therefore provided by the frame itself and the collocational bond between adjective and noun.’

It binne net de ôfsûnderlike ûnderdielen dêr't de betsjutting fan de *as*-ferliking út ôflaat wurdt, mar it is de fêste syntaktyske struktuer, it frame fan de ferliking. En yn dat frame is it nomen, dêr't de eigenskip fan it adjektyf oan taskreaun wurdt, in fariabele. It makket winliken neat út oft it frame letterlik ynfolle is (bgl. *sa drûch as rys*, *sa read as bloed*, *sa skerp as in mês*) of mei ad hoc en tige kreative leksikale anologyen, hoe bizar oft de ferlikingen soms ek binne. Ut neifraach ûnder memmetaalsprekkers docht bliken dat se nettsjinsteande de brike ferliking yn sin (16) úteinliks gjin semantysk ûnderskied meitsje tusken sin (15) en (16):

(15) Dy trui is sa blau as de loft (= tige blau).

US WURK LXV (2016)

(16) Dy trui is sa blau as in banaan (= tige blau).

Oare foarbylden binne *sa ûngelokkich as grôt* dat ‘tige ûngelokkich’ betsjut en it Nederlânske *zo stoned als een garnaal* (Broekhuis 2015:subsect.I.E 1), mei de betsjutting fan ‘tige stoned’.

6 Abstraksje

Yn paragraaf 4.3.3 binne ynkongruïnte *as*-ferlikingen besprutsen mei nomina dy’t ferwize nei de konkrete wrâld om ús hinne, tw. luzen, maitsen, krúsbeien, potstro, bôle, sinten en gatsjepannen. Mar wat as dy nomina abstrakter binne? By *sa wurch as in maits* kin men noch de fraach stelle oft maitsen wurch binne of alteast de yndruk meitsje dat te wêzen. Mar hoe sit it bygelyks mei *sa goar as Yfke*? It stiet bûten kiif dat it ferlikingsobjekt X, altyd in persoan, tige goar is, yn de betsjutting fan sikich, gjin sûne skôging hawwend. Mar is of wie Yfke dat ek, en wa yn de frede is of wie dat eins? Yn Fr.W. (2008) en de TDB Frysk kin men ferskate ferlikingen mei Yfke fine. De eigenskippen dy’t mei Yfke ferbûn wurde, hawwe foaral negative konnotaasjes (*goar, loai, skeellskilich, skier, swart*), mar ek wol positive (*skjin*).⁶ Dy eigenskippen binne dus wikseljend en dogge der eins net safolle ta, want it giet suver om de yntinsivearing fan it adjektyf. Yn wêzen kin men stelle dat it nomen dêr’t mei ferlike wurdt semantysk los rekket fan de ferliking. De persoan Yfke kin elkenien wêze. Dat men kin ynstee fan mei *Yfke* likegoed noch abstrakter sizze dat it om *ien* (= immen) giet. It ferlikingselemint is dan in (nominaal brûkt) ûnbeskaat foarnamwurd.

As-ferlikingen mei *ien* treft men al yn de 19^e iuw oan, mar foaral yn de 20^e iuw. Se lykje yn it Westgermaanske taalgebiet unyk foar it Frysk te wêzen.⁷ Merk op dat it ferlikingsobjekt X altyd in persoan is:

-
6. De ferliking *sa skjin as Yfke* kin ek iroanysk bedoeld wêze, dus in negative betsjutting hawwe, mar bewizen dêrfoar haw ik net fûn. It sitaat dêr’t Fr.W. (2008) him op basearret, komt út it WFT (sv *skjin*). It giet om in opjefte út 1968 dêr’t fierders gjin kommentaar by stiet.
 7. Foar it Nederlânsk haw ik Van Dale rieplachte, foar it Dútsk Duden en foar it Ingelsk, sawol Britsk as Amerikaansk, Macmillan en Merriam-Webster. Dy wurdboeken jouwe gjin wjergaders fan *sa Adj as ien*. Lykwols, in lytse syktocht op Google lit sjen dat yn it Ingelsk soms dochs wol *as Adj as anyone* brûkt wurdt. De sykfraach *as anyone* jout fuort op de earste fjouwer siden al in pear treffers:
 - (a) Tomase: ‘I’m as shocked **as anyone**’ about Ramirez’s play.
<http://www.csnne.com/boston-red-sox/tomase-%E2%80%98i%E2%80%99m-shocked-anyone%E2%80%99-about-ramirezs-play> (rieplachte 12-04-2016).
 - (b) Tulsa as surprised **as anyone** to reach NCAA tournament.

US WURK LXV (2016)

- (17) It koe ek yet wol ris wêse dat hia mis wieren, en dat it menske sa fry wie **as ien** (W. Dykstra, *De silveren rinkelbel* 58, 1856).
- (18) Ik haw dy sjoen yn mannich byld: in wûnder bern, / In tragysk mom, mar ek in fryske feint, / My sa bikend **as ien** (O. Postma, *It sil bistean* 36, 1940).
- (19) Ik bin nou wer better en sa soun **as ien**, hwat dokter ek sizze mei (P. Akkerman, *Fan alle wâllen* 85, 1976).
- (20) En se is sa foarsichtich **as ien**. Se sil noait risiko's nimme dy't net perfoarst nedich binne (T. Mulder, *Tin iis* 177, 1981).

Dêrnjonken komme ek konstruksjes mei in adverbiaal brûkt adjektyf foar:

- (21) Ha 'k oeral de rounte dien, / Den wit ik sa goed **as ien**, / Wêr de bêste benne (W. Dykstra, *Mink mei it orgel* 44, 1860).
- (22) "Do bigrypst it net". "Ik bigryp it sa goed **as ien**" (P. Akkerman, *De maitiid fan it libben* 175, 1954).

As-ferlikingen mei *ien* komme soms ek sûnder adjektyf foar, yn kombinaasje mei in tiidwurd, lykas yn sin (23). De troch it tiidwurd oantsjutte haneling of wurking krijt dan op in yntinse wize syn beslach. De *as*-ferliking yn sin (23) betsjut: eat tige goed neikomme kinne.

- (23) De ynwindige rhythmyk fen in lyrysk fers koe er neikomme **as ien** (Y.R. Boarnstra, *Waexen ark* 7 (1945).

It ferlikingselement kin ek it ûnbeskate foarnamwurd *wat* wêze. *As*-ferlikingen mei *wat* hawwe yn it Westgermaanske taalgebiet, foarsafier't ik neigien haw, wjergaders yn it Nederlânsk en Ingelsk: (zo) *Adj als wat* resp. (*as*) *Adj as anything*.⁸ Yn it Frysk treft men *as*-ferlikingen mei *wat* al yn de

<http://www.freep.com/story/sports/college/university-michigan/wolverines/2016/03/14/michigan-wolverines-tulsa-golden-hurricanes-ncaa-tournament-first-four/81751508/> (rieplichte 12-04-2016).

- (c) Jim Boeheim as surprised **as anyone**. Syracuse is in Final Four.
<http://local12.com/sports/college-sports/jim-boeheim-as-surprised-as-anyone-syracuse-is-in-final-four> (rieplichte 12-04-2016).

- (d) "I am just a little above 80, and as fit **as anyone**," said Mr Gogoi.
<http://www.ndtv.com/india-news/im-a-little-above-80-as-fit-as-anyone-tarun-gogoi-on-pm-modis-90-jibe-1291165> (rieplichte 12-04-2016).

De sitaten komme fan nijswebsiden út de Feriene Steaten en út India, en geane oer sport. Nei alle gedachten hawwe wy hjir mei sprektal te krijen.

8. Foar it Nederlânsk haw ik wer Van Dale rieplachte, foar it Dútsk Duden en foar it Ingelsk, sawol Britsk as Amerikaansk, Macmillan en Merriam-Webster. Moon (2008:5) neamt de ferliking (*as*) *Adj as anything* foar it Ingelsk ek, mar seit der net folle mear oer

US WURK LXV (2016)

19^e iuw oan, mar foaral yn de 20^e iuw. Merk op dat it ferlikingsobjekt X net allinne – logyskerwiis - in saak is, mar ek in persoan wêze kin:

- (24) It wier sa wis **as hwat** (H. Sytstra, *It boask fen de kasteleins dochter* 24, 1842).
- (25) Hy loek nei de sechstich, syn pikswart hier wie al lang sa wyt **as hwet** (S. Kloosterman, *It Jubeljier* 69, 1927).
- (26) It wie dêr stil en fredich en it like ek sa feilich **as hwat** (B. v.d. Veen, *In oerkommeling* 141, 1947).
- (27) Hy is sa greatsk **as hwat** as er mei in knyntsje thús komt (R. v.d. Velde, *Foroaring fan lucht* 21, 1971).

Dêrnjonken komme ek konstruksjes mei in adverbiaal brûkt adjektyf foar:

- (28) Hwent ik leau sa wis **as hwet**, / Dîn gelikens is der net (W. Dykstra, *In ûtfanhûser by de bakker* 40, 1860).
- (29) It giet sa earlik ta **as wat** (*Leeuwarder Courant* 1, 2-2-1990).

Ynstee fan *wat* kin der ek it sintsje *ik wit net wat, jo witte net wat* ensafh.⁹ stean. De konstruksje *sa Adj as ik wit net wat* betsjut ‘tige Adj’:

- (30) Je wien sa bang **as k wit net wat** (WFT sv *wat I*, hânskrift út 1802).
- (31) Jelle Pot en Gees, myn freondinne, binne it mei har beiden sa iens **as ik wit net wat** (H. Heeringa-Seepma, *Fernanda wurdt plysje* 203, 1981).
- (32) Dat hea wie sa droech **as jo wite net wat** (WFT sv *wat I*, poëem út 2002).

De boppeneamde ferlikingen yn de sinnen (17-32) hawwe allegear ien en deselde funksje: se yntinsivearje datjinge dat mei it adjektyf of tiidwurd útdrukt wurdt en betsjutte koartsein ‘tige’. De taalbrûker is him dêr tige bewust fan, wat ik yllustrearje wol oan de hân fan in anekdoate, my foar wier ferteld. In dosint joech as opdracht in oefening yn idioom. De learlingen moasten yn *sa grien as ...*, *sa mislik as ...* ensafh. op de puntsjes de nomina *gers*, *in kat* ensafh. ynfolje. Ien learling makke him derôf troch

as dat dy *as*-ferliking him ûnderskiedt fan de *as*-ferlikingen mei in nomen en dat it ferlikingsselemin *anything* better beskôge wurde kin as in ‘emphatic particle’. Dat lêste liket my frjemd ta, want (i) *anything* is gjin partikel, mar in (nominaal brûkt) pronomen, en (ii) it emfatyske sit net yn dat pronomen, mar fansels yn de konstruksje.

9. Merk op dat wy hjir eins mei in dûbelde yntinsivearring te krijen hawwe. Net allinne de ferliking (*sa Adj as*), mar ek it sintsje mei *witte* jout soks oan (ferlykje Dyk 1988).

steefêst *wat* yn te foljen. Op it sizzen fan de dosint dat er dat ferkeard rekkene, reagearre de learling mei ‘mar it is dochs goed?!’

De ferlikingseleminten *ien* en *wat* hawwe gjin konkrete betsjutting. Kin in nomen as *Yfke* noch ferbûn wurde oan ferskillende adjektiven, de nominaal brûkte ûnbeskate foarnamwurden *wat* en *ien* kinne oan alle tinkbere adjektiven ferbûn wurde. It elemint fan ferliking docht net mear ta de saak, sa’t Hoekstra (1999:75) ek al opmerkt.

Alles op in rychje settend kinne wy konstatearje dat de betsjutting fan *as*-ferlikingen op ferskate wizen droegen wurdt,

- a) primêr troch it frame *sa Adj as N*, wylst op de eftergrûn de letterlike betsjutting fan it nomen meispilet (bgl. *sa skier as in doffert*),
- b) primêr troch it frame *sa Adj as N*, wylst op de eftergrûn de letterlike betsjutting fan it nomen net (mear) meispilet (bgl. *sa skier as Yfke*),
- c) allinne troch it frame *sa Adj as N*, dêr’t de betsjutting fan it nomen, yn dit gefal in nominaal brûkt pronomen, folslein gjin rol yn spilet (bgl. *sa skier as ien*).

Tusken a, b en c meitsje taalbrûkers gjin semantysk ûnderskied. De betsjutting is yn alle trije gefallen itselde (‘tige skier’).

In ferklearring foar dit ferskynsel kin fûn wurde yn de ideeën fan de konstruksjegrammatika (Goldberg 2006). Utgongspunt is dat yn it mentale leksikon net allinne losse wurden opslein binne, mar ek gruttere boustienen, dy’t omskreaun wurde as konstruksjes mei in konvinsjonalisearre foarm en betsjutting, de saneamde ‘constructional idioms’. Dy konstruksjes kinne krekt as gearstalde wurden in betsjutting hawwe dy’t net út de gearstallende dielen ôflaat wurde kin. Om dy reden binne se yn it mentale leksikon opslein.

As-ferlikingen binne in moai foarbyld fan sokke konstruksjes. Wylst gewoane ferlikingen net yn it leksikon opslein hoege te wurden, omdat de betsjutting ienfâldichwei ôflaat wurde kin út de gearstallende dielen, is dat net it gefal mei *as*-ferlikingen, sels net mei *as*-ferlikingen dêr’t de letterlike betsjutting op de eftergrûn noch yn meispilet lykas *sa grien as gers*. Men soe tinke dat dy lêsten net yn it leksikon opslein wurde hoege en dochs binne se dat wol, want de betsjutting (‘tige Adj’) kin net út de gearstallende dielen ôflaat wurde, mar wurdt primêr beskaat troch de konstruksje sels; ferlykje Kay (2013). Moon (2008) praat dan ek mei rjocht oer ‘conventionalized *as*-similes’, dy’t stik foar stik yn it leksikon opslein binne, mar harren betsjutting wol hieltyd ûntliene oan it frame (*as*) *Adj as N*. Men soe sizze dat dat frame dan ek yn it mentale leksikon opslein is. Wat dan wer ferklearret wêrom’t it frame sa’t it liket nei beleaven ynfolle wurde kin mei

US WURK LXV (2016)

nomina mei in yn dit ferbân ûnbegryplike betsjutting, en sels mei ynhâldsleaze pronomina.

7 *Ta beslút*

Dit artikel begûn mei de konstatearring dat *as*-ferlikingen fan it type (*sa*) *Adj as N* mei in abstrakt nomen as ferlikingsselemint (*ien/wat*) kwa betsjutting net ferskille fan *as*-ferlikingen mei in konkreet nomen. Yn beide gefallen wurdt it adjektyf yntinsivearre ('tige Adj'). It docht bliken dat de betsjutting fan de *as*-ferlikingen primêr droegen wurdt troch de konstruksje, it frame fan de ferliking en net troch de ôfsûnderlike dielen dêrfan. Yn it ramt fan de konstruksjegrammatika kinne *as*-ferlikingen beskôge wurde as konstruksjes dy't as sadanich opslein binne yn it mentale leksikon. En faaks jildt dat ek foar it frame (*sa*) *Adj as N* op himsels, want sa't wy sjoen hawwe, kin dat probleemleas ynfolle wurde en binne de gekste ferlikingen de normaalste saak fan de wrâld.

Fryske Akademy, KNAW

LITERATUER

- Århammar, N. (2009). 'Sü måål as en meelen "so wütend wie eine Windmühle" Phraseologische Vergleiche vom Typ Adj. + wie + Nomen im Sinnbereich des Zorns (mit besonderer Berücksichtigung der germanischen Dialekte).' Yn: C. Földes (red.). *Phraseologie disziplinär und interdisziplinär*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 55-70.
- Broekhuis, H. (2015). '3.1.3. Modification by a complex intensifying phrase.' *Taalportaal*. http://taalportaal.org/taalportaal/topic/link/syntax___Dutch___ap___a3___a3_Modification.3.1.3.xml. (rieplachte 20-01-2016).
- Burger, H. (2015). *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Berlin: Erich Smidt Verlag (5^e pr., 1^e pr 1998).
- Burger, H. et al. (2007). 'Phraseologie: Objektbereich, Terminologie und Forschungsschwerpunkte. / Phraseology: Subject area, terminology and research topics.' Yn: H. Burger, D. Dobrovol'skij, P. Kühn en N.R. Norrick (red.). *Phraseologie / Phraseology. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung / An International Handbook of Contemporary Research*. Berlin / New York: Walter de Gruyter, 1-19.
- Dixon, R.M.W. (1991). *A New Approach to English Grammar, on Semantic Principles*. Oxford: Clarendon Press.
- Dobrovol'skij, D. & T. Filipenko (2007). 'Russian phraseology.' Yn: H. Burger, D. Dobrovol'skij, P. Kühn en N.R. Norrick (red.). *Phraseologie / Phraseology. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung / An International Handbook of Contemporary Research*. Berlin / New York: Walter de Gruyter, 714-727.
- Dobrovol'skij, D. & E. Piirainen (1997). *Symbole in Sprache und Kultur. Studien zur Phraseologie aus kultursemiotischer Perspektive*. Bochum: Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer.
- Dyk, S. (1988). 'Oer it foarheaksel witte- (*withoe*-) en syn syntaktysk komôf.' Yn: S. Dyk en G. de Haan (red.). *Wurdfoarried en wurdgrammatika. In bondel leksikale stúdzjes*. Ljouwert: Fryske Akademy, 21-44.
- Faltings, K. (2012). 'Komparative Tierphraseologismen im Nordfriesischen im Vergleich mit dem Niederdeutschen.' Yn: *Nordfriesisches Jahrbuch* 47. Bräist/Bredstedt: Nordfriisk Instituut, 97-140.
- Goldberg, A (2006). *Constructions at Work. The Nature of Generalization in Language*. Oxford: Oxford University Press.
- Hoekstra, E. (1999). 'Zo dronken als een kruiwagen en andere metaforen.' Yn: V. De Tier & S. Reker (red.). *Het dialectenboek 5. In vergelijking*

US WURK LXV (2016)

- met dieren. Intensiverend taalgebruik volgens de SND-krantenenquête* (1998). Groesbeek: Stichting Nederlandse Dialecten, 71-87.
- Kay, P. (2013). 'The Limits of (Construction) Grammar.' Yn: T. Hoffmann & G. Trousdale (red.). *The Oxford Handbook of Construction Grammar*. Oxford: Oxford University Press, 32-48.
- Moon, R. (2008). 'Conventionalized *as*-similes in English. A problem case.' *International Journal of Corpus Linguistics* 13:1, 3-37.
- Norrick, N.R. (1986). 'Stock Similes.' *Journal of literary semantics* 15, 39-52.
- Piirainen, E. (2012). *Widespread Idioms in Europe and Beyond*. New York: Peter Lang Publishing.

WURDBOEKEN EN DATABANKEN

Duden =

Duden. Die deutsche Rechtschreibung (www.duden.de).

Fr.W. (2008) =

P. Duijff, F. van der Kuip (einred.), R. de Haan, H. Sijens (red.). *Frysk Hânwurdbboek*. Ljouwert: Fryske Akademy / Afûk.

Macmillan =

Macmillan Dictionary (www.macmillandictionary.com).

Merriam-Webster =

Merriam-Webster Dictionary (www.merriam-webster.com).

TDB Frysk =

Taaldatabank Frysk (<http://tdb.fryske-akademy.eu/tdb>).

Van Dale =

Dikke Van Dale (www.vandale.nl).

WFT =

P. Boersma / K.F. van der Veen (einred.). *Wurdboek fan de Fryske taal/ Woordenboek der Friese taal*. Ljouwert / Leeuwarden: Fryske Akademy, 1984-2011 (online te berikken fia gtb.inl.nl).